

Hogyan tanulnak angolul a siket gyerekek?

„Az, hogy siketek idegen nyelvet tanulnak, nem új a nap alatt. Adataink vannak arra, hogy a kötelező orosz idején is voltak nyelvórák a hallássérültek intézményeiben, és találkoztunk olyan felnőtt adatközlőkkel, akik szívesen emlékeztek vissza az oroszórákra. Az is igaz azonban, hogy a siketek körében rendkívül elterjedt az idegen nyelvek tanulása alól való felmentés” – írja Kontráné Hegybíró Edit, aki kollégáival – Csizér Katával, és Piniel Katalinnal – nemrégiben zárta le a „Siket és súlyosan nagyothalló diákok idegennyelv-tanulási motivációja, képzetei és stratégiái” (K 105095) című projektet.

Ez a projekt, amely az iskolákban folyó nyelvtanulást próbálta fölmérni – *mondja Kontráné Hegybíró Edit* –, nem az első kutatásunk volt; megelőzte a felnőttek körében folytatott kutatásunk, egy négyéves projekt, amelyet az NKTH támogatott 2006-tól 2010-ig. Ennek összefoglalása [Nyelvtanulás két kézzel](#) címmel jelent meg 2010-ben.

Erre építettük aztán ezt a második fázist.

Az ország valamennyi siketoktatással foglalkozó intézményét felkerestük. Hét ilyen alapfokú intézmény van, illetve az egyik középiskolában működik egy tagozat, ahol siketoktatással foglalkoznak.

Ezúttal a 14-19 éves korosztályt vettük górcső alá. Az egyéni változókat tanulmányoztuk, azon belül a tanulói motivációt, a nyelvtanulási meggyőződéseket (a nyelvről alkotott elképzeléseket) és a tanulási stratégiákat. Emellett nagyon érdekelt bennünket, hogy a jelnyelv milyen módon jelenik meg az oktatásban.

A siketoktatás borzasztóan „nagy falat”, amelynek csak egy szeletkáját vizsgáltuk, hiszen az Angol-Amerikai Intézet Angol Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékén tanítunk, tehát elsősorban az idegennyelv-elsajátítás vizsgálatához értünk. De ha az ember kutatásba fog, nem tudja megkerülni azt a kérdést, hogy mi az a közvetítő nyelv, amin keresztül tanítani lehet a siketeket. A siketoktatásban két ellentétes álláspont ütközik egymással.

Az audiológiai megközelítés úgy tekint a siketségre, mint megszüntetendő problémára: adjunk a siket gyerekeknek minél jobb hallókészüléket, ha lehet, fejlesszük a hallásmaradványát, és próbáljuk meg ugyanúgy kezelni, mint a halló gyereket. Tehát beszéljünk hozzá, a beszélt nyelven keresztül próbáljuk meg tanítani, és ösztönözzük arra, hogy ő is beszéljen, mert ezáltal illeszkedhet be jobban a halló társadalomba.

A másik megközelítés szerint a siketek egy nyelvi és kulturális kisebbség tagjai, akiket hasonló jogok illetnek meg, mint a különböző etnikai kisebbségeket. Tehát van saját nyelvük (a jelnyelv), saját kultúrájuk, és megilleti őket az a jog, hogy a jelnyelven – az ő saját nyelvükön – keresztül férjenek hozzá az oktatáshoz. A jelnyelvet Magyarországon is hivatalosan elfogadták. A 2009-es jelnyelv-törvény kiter az oktatásra is, és előírja, hogy 2017-ig meg kell teremteni a bilingvális (hangzó magyar és magyar jelnyelvi) oktatás feltételeit.

Tehát minden pedagógusnak meg kellene tanulnia a jelnyelvet?

Igen, de ennek alig-alig láttuk a jeleit. Magyarországon a hallássérültek intézményeiben az auditív-verbális tanítási módszer alkalmazása a jellemző, ami még a siketoktatás 1880-as milánói nemzetközi kongresszusa által az oralizmus általános bevezetéséről hozott határozathoz vezethető vissza. Ekkor szerte a világon elbocsájtották a siket tanárokat, betiltották a jelnyelvhasználatot, a kisgyerekeket büntették, ha jeleltek, és hangzó nyelven kellett tanítani. Ez a szemlélet több mint 100 évre mélyen beette magát a siketoktatásba. Az 1950-es években indult meg Amerikában a jelnyelvészeti kutatás, ami aztán bebizonyította, hogy a jelnyelvek természetes nyelvek, mindennek a kifejezésére alkalmasak, így használatuk fokozatosan létjogosultságot nyert és elterjedt az oktatásban is. Európában különösen a skandináv országok jártak ebben az élen: Norvégiában például már az 1990-es években bevitték a jelnyelvet az oktatásba mint tantárgyat és mint az oktatás közvetítő nyelvét. Az angoltanítást is a brit jelnyelvvél való ismerkedéssel vezetik be.

Magyarország még a régió többi országához képest is le van maradva picit. Azokban az osztályokban, ahol nyelvórákat látogattunk, elsősorban a hangzónyelven keresztül tanítják az angolt (egy iskolában a németet), de annyiból már nyitottabbak az iskolák, hogy a jelnyelvet nem tiltják. A tanárok is sokat „felszedegetnek” a diákoktól, és kicsit próbálnak jellel is segíteni, de az általunk meginterjúvult tanárok kis százaléka tudott csak tolmács-szinten jelnyelven kommunikálni. Egy-két olyan fiatal tanárral is találkoztunk, aki még csak a jelnyelvi ábécével ismerkedett, de az angol helyesírás tanításában az is segít, ha a jelnyelvi ábécét ismeri a tanár. Az igazgatók elmondták, hogy támogatják a jelnyelvhasználatot, de arra sem pénzük, sem lehetőségük, hogy csoportosan beiskolázzák a tanárokat a jelnyelvi tanfolyamokra.

Pedig biztosan fontos lenne. Például John Cornforth Nobel-díjas kémikus, aki fiatalkorában veszítette el a hallását, azt mondta, „... a szájról olvasás kitalálósdi. Az embernek mindig értelmeznie kell, amit a mondottakról gondol. Így nem lehet új dolgokat tanulni.” (Hargittai I. et al.: Különleges elmék. Találkozás 111 híres tudóssal, Akadémia Kiadó, 2014.)

És a leghátrányosabb helyzetben azok vannak, akik vagy siketen születtek, vagy még a hangzó nyelv kialakulása előtt, egy-két éves korukban veszítik el a hallásukat, mert ha nem kapják meg idejében a jelnyelvet, akkor nem indul meg idejében a kognitív fejlődésük sem és a szocializációs fejlődésük is elmarad. Számos hátrányt halmoznak föl, még mielőtt iskolába kerülnének. Ez nagyon összetett probléma. („... a siket gyerekeknek csak az 5-10 százaléka születik siket családba. A többi 90-95 százaléka halló szülők gyermeke. Ez oda vezet, hogy a siket gyerekek túlnyomó többségének nyelvszegény környezetben indul meg a fejlődése, hiszen gyenge hallásmaradványukkal a hallók beszédét

nem vagy csak alig érzékelik, a környezetükben folyó társalgást követni, abban részt venni nem tudnak, a hangzó nyelvet természetes úton magukba szívni nem képesek. Anyanyelvi siket jeleléssel pedig többnyire csak akkor találkoznak, amikor beíratják őket a siketek óvodájába. Itt a kicsik egymástól, elsősorban a siket szülők gyerekeitől tanulnak jelelni, de felnőtt anyanyelvi jelnyelvhasználóval nem találkoznak, jelnyelvi oktatásban nem részesülnek, így jelkincsük, jelnyelvi fejlettségük erősen korlátozott szintre jut csak el.” (Kontráné Hegybíró Edit: Négyen, akik siketeket tanítanak, Modern Nyelvoktatás, 2014, 1-2, 3.)

De térjünk vissza vizsgálathoz, a motiváció kérdéséhez. Azt tapasztaltuk, hogy a gyerekek képesek tartják magukat arra, hogy idegen nyelven tanuljanak, de általában nem olyan erős a motivációjuk, mint a halló, hasonló életkorú gyerekeknek. Abban is kicsit bizonytalanok, hogy mit vár el tőlük a környezetük. A motivációban fontosnak mutatkozik a nyelvtanulási tapasztalat, hogy milyen élmények érik őket a nyelvórákon – minél pozitívabb élményeket szereztek a nyelvórán a tanulók, tapasztalataink szerint annál erősebb a motivációjuk.

Nyelvtanulásukban markánsak a társas és egyes kognitívstratégiák, és domináns az olyan eszközök használata, amelyek ma már a halló gyerekeket is nagyon lekötik: az internetes oldalak böngészése, a csetelés, a játékok használata. Szinte mindegyik gyerek ismeri a Google-fordítót. A motiváltabbak DVD-vel is próbálkoznak, igyekeznek összerakni, amit az angol és a magyar feliratból megértenek.

Néhányan bátran szönek olyan terveket, hogy ha elvégezték az általános iskolát (a nyugati határszélen), akár Ausztriában keresnek munkát, például hentesként. Sokan szeretnének középiskolába menni és valamilyen számítástechnikai vonalon elhelyezkedni. A számítástechnika nagyon jó kifizetési lehetőség a siketek számára, és ezt sok kis általános iskolás is fölméri.

Meglepetésként ért bennünket, hogy a hagyományos bentlakásos siketiskolákban (ezeket most már Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézményeknek (EGYMI) vagy központoknak nevezik) az önálló siket osztályok helyett többnyire vegyes osztályokat találtunk. Az igazgatók elmondták, hogy ez az integráció egyik következménye: az utóbbi 10-15 évben, ahogyan elterjed a különböző, sajátos nevelési igényű gyerekek integrált oktatása, nagyon sok család a többségi iskolába adja a siket gyereket, nem a siketiskolába. A hagyományos *hallássérültek tanintézményei* pedig nagyon sok egyéb problémával küszködő gyereket vesznek föl. A nyelvórákon így a tanár helyzete sokszorosan nehezzé válik, hiszen egy siket osztályt is elég kemény feladat idegen nyelvre tanítani, nemhogy egy olyat, ahová sokféle sajátos nevelési igényű gyerek jár.

Bármit nehéz lehet így tanítani.

Valóban nehéz, de a kollégák példamutatóan helytállnak. Mikor megtudtuk, hogy nagyon sok siket gyerek nem kerül be ezekbe az intézményekbe, akkor megpróbáltunk eljutni az integrációban tanuló siket gyerekekhez, hogy az ő nyelvtanulási lehetőségeiket is fölmérjük. Kiderült, hogy a legtöbb siket gyereket fölmentik az idegen nyelv tanulás alól, mert éppen elég nehéz a többi tantárgyból lépést tartaniuk a halló gyerekekkel. Ez azért is sajnálatos, mert a jobb képességű gyerekek kerülnek az integrációba, és talán ők lennének a legalkalmasabbak az idegen nyelv tanulására – az írott idegen nyelvére. Ha meg sem próbálják, vagy túl hamar föladják, akkor felnőttkorban még inkább hátrányba kerülnek.

De legalább azokban az iskolákban, ahol a bilingvális szemlélet elfogadott, azt tapasztaltuk, hogy a nyelvtanulás hosszú távú sikerességéhez hozzájárulhat a bilingvális tanítás. További adatokat kell azonban gyűjtenünk a részletes módszertani útmutatás kidolgozásához. Keressük azt az ideális tanítási környezetet is, amelyben a siket és a nagyothalló diákok a lehető leghatékonyabban tanulhatják az idegen nyelvet.

*Erre a munkára szükség van, mert a projekt zárójelentése szerint „... a hallássérültek nyelvtanárai számára hazánkban jelenleg sehol sem folyik tanárképzés vagy módszertani tanár-továbbképzés... Figyelembe véve, hogy a siketek nyelvtanulásához a nemzetközi szinten is csak alig létezik tananyag és felhasználható tapasztalat, elhatároztuk, hogy kezdeményezői és résztvevői leszünk nemzetközi együttműködésnek és network-építésnek is, hogy a módszerek és jó gyakorlatok összegyűjtésével segíthessük a magyarországi nyelvtanárok munkáját. Ehhez felhasználtuk a kutatócsoportunk által a siketek és nagyothallók nyelvtanárainak már a projektet megelőzően szervezett 2011-es *Kerekasztal* megbeszélés tapasztalatait és a *Fremdsprachenunterricht für Hörbeschädigte Schüler und Erwachsenen* címmel az ELTE-n megrendezett osztrák-magyar szervezésű, szintén 2011-es workshopunk tapasztalatait. Ezt a sort követte 2014-ben Kassán, az ESSE kongresszus keretén belül magyar-lengyel közös szervezésben megtartott nemzetközi tanácskozás *English as a Foreign Language for Students with Special Educational Needs*, melynek előadásaiból szintén a lengyel partnerrel közösen egy angliai kiadó számára szerkesztettünk megjelenés alatt álló kötetet. 2015 tavaszán ismét az ELTE-n fogadtuk a kutatásunkban részt vevő nyelvtanárokat és más érdeklődőket egy kétnapos *Alapfokú angol siket nyelvtanulóknak: Projektzáró előadások és workshop* című rendezvényen, ahol ismertettük eredményeinket, külföldi vendégek előadásait hallgattuk meg az általuk alkalmazott jó gyakorlatról, és megvitattuk a projektünk eredményei alapján elkészített módszertani ajánlásokat és interaktív táblára készített, tematikus tananyagainkat.*

A [projektzáró kiadvány](#) azóta nyomtatásban és elektronikusan is megjelent, az anyagok bárki számára elérhetők. Az elkészült tematikus tananyagok folyamatos továbbfejlesztését tervezzük a projekt befejezése után is.”

2016. augusztus